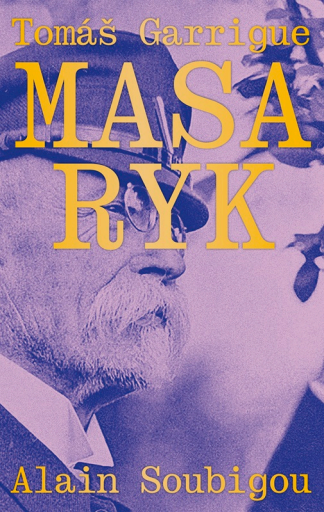

Tomáš Garrigue

MASA RYK

Alain Soubigou

Tomáš Garrigue Masaryk
Alain Soubigou

Věnováno A.

Tomáš Garrigue

MASA

RYK

Vydala Premedia

Přeložila Helena Beguivinová

Alain Soubigou

„I nejlepšího práva
musí hájit lidé činní,
nemá-li zůstat na papíře.“

Tomáš Garrigue Masaryk, Světová revoluce

Alain Soubigou: Tomáš Garrigue Masaryk
Copyright © Librairie Arthème Fayard, 2002
Translation © Helena Beguivinová, 2004, 2026
Preface © Václav Havel, 2004
Design & Layout © Mr Meadow, 2026
ISBN 978-80-8242-483-9

Předmluva k druhému vydání

Má smysl vydávat životopis Tomáše Garrigua Masaryka dvaadvacet let po jeho prvním vydání v češtině?

Historický výzkum od roku 2004 neustával. V první řadě pokračovala publikační činnost Masarykova ústavu AV ČR. Pod vedením význačných odborníků a filologů vyšlo celkem 39 svazků souborné kritické edice Spisů T. G. Masaryka. Díky tomu mají čtenáři k dispozici texty, z nichž k některým dřív bylo obtížné se dostat. Osobně jsem první vydání těchto knih získal už dávno a víc než třicet let si opatřuji i tato nová vydání, která umožňují užitečné filologické srovnávání, aniž zásadně mění smysl knih vydaných Masarykem. Velkým počinem Masarykova ústavu je rovněž neúnavné a pečlivé vydávání bohaté Masarykovy korespondence. Díky těmto dopisům lze lépe poznat, z čeho vycházely Masarykovy myšlenky a činy, a lépe vymezit vztahy, opory, kontakty a přátelství muže, který nebýval všemi oblíben, než se stal prezidentem.

Masarykův archiv uchovávaný v úžasném sídle Masarykova ústavu a Archivu v Gabčíkově ulici v severní části Prahy je nyní přístupnější než dříve v heroické době, kdy se nacházel v objektu Invalidovny. Díky katalogizaci je snáze využitelný.

Vědci z Masarykova ústavu pokračovali v bádání a publikování zaměřeném na Masarykův život a působení. Mezi tyto badatele a jejich témata patří Jaroslav Opat († 2015) zaměřený na význam Masarykova myšlení a působení, Eva Broklová († 2020) zabývající se ústavou z roku 1920, Ivan Šedivý a téma první světové války, Luboš Velek zaměřený na českou společnost v 19. století, Dagmar Hájková a téma Masarykovy úlohy v budování československé republiky a téma Masarykovy rodiny, Jan Rychlík a Masarykovy vztahy se Slováký, Vratislav Doubek a vztahy s ruskými osobnostmi a kulturou, Stanislav Polák a antisemitské výpady proti Masarykovi, Marie L. Nedorflova a ženská otázka, Josef Tomeš se svými encyklopedickými znalostmi o vztazích s mnoha osobnostmi zejména z konzervativních kruhů, Josef Tichý a pražské bydlení rodiny Masarykových, Daniela Bradlerová a úloha legií za první světové války a po ní. Jistě jsem některé opomněl, doufám, že mi to odpustí. Všichni přispěli k prohlubování znalostí o Masarykovi. Mimo Masarykův ústav se bližším poznáváním určitých momentů Masarykova života zabývali i jiní badatelé či novináři.

K masarykovskému výzkumu přispěli i badatelé jinde v Evropě. V Německu se Eva Hahn zabývala vztahy s německými zeměmi, v Itálii Francesco Leoncini vztahy s Itálií, v Nizozemsku Antoine van den Beld Masarykovou sociální filosofií, v Rusku Jevgenij Firsov českými a slovenskými komunitami podporujícími československou otázku. Ve Francii jsme kromě jiného v květnu 2002 uspořádali ve francouzském Senátu v Paříži třídenní mezinárodní konferenci o Masarykovi, texty příspěvků vyšly v roce 2005 pod názvem *Masaryk, un intellectuel européen en politique* (Masaryk, evropský intelektuál v politice, Paříž, Institut slovanských studií). Výzkum zaměřený na Masaryka tedy od roku 2004 pokračoval a já jsem k němu dál přispíval.

Od 90. let 20. století jsem vedl vědecké diskuse se svými českými, slovenskými i jinými evropskými přáteli. Z podnětu Luboše Velka, tehdejšího ředitele Masarykova ústavu, AV ČR v prosinci 2019 ocenila mou práci o Masarykovi a o českých a slovenských dějinách Čestnou oborovou medailí Františka Palackého za zásluhy v historických vědách. Při této příležitosti jsem se opět shledal s mnoha přáteli a dále debatoval o Masarykovi. V září 2022 mě přátelé z řad českých historiků požádali o úvodní řeč na XII. sjezdu českých historiků v Ústí nad

Labem. Věnoval jsem ji nedorozuměním v dialogu mezi Masarykem a historiky. Věda o Masarykovi tedy žije dál.

Je za těchto okolností obsah českého vydání Masarykova životopisu z roku 2004 zastaralý, překonaný nebo vyvrácený? Bývám často zván, abych o Masarykovi přednášel různě po Evropě. Je to příležitost znovu se ponořit do stránek vydání z roku 2004 a konfrontovat je s výše zmíněným pokrokem v masarykovských studiích. Tu a tam lze díky práci mých kolegů některou úvahu nebo analýzu v knize zpřesnit. Jen vzácně stav poznání z roku 2004 zpochybňují. Ten životopis je i nadále spolehlivý a může být jistě podnětný i pro dnešní čtenáře.

V souvislosti se zmíněnými přednáškami si posluchači někdy stěžují, že si první vydání nemohou opatřit, protože je dávno rozebrané. Proto jsem u příležitosti přednášky v Bratislavě v květnu 2025 velmi uvítal návrh pana Jána Gregora vydat znovu české vydání beze změn. Blahopřeji mu k tomu, jak rychle dovedl tento projekt do zdárného konce.

Alain Soubigou, Paříž, říjen 2026

Úvodní slovo Václava Havla¹

[...]

Osud Masarykových idejí se podobá osudu jeho pomníků. Dramatický běh posledních desíletí způsobil, že se Masarykovy pomníky zanořovaly kamsi do skrýší či zcela zmizely, pak se opět — byť často jen nakrátko — vynořovaly a objevovaly, aby posléze znovu a nadlouho mizely, objevovaly se, opět mizely a dnes byly už poněkolkáté zase objevovány a vztyčovány — tentokrát, doufejme, už natrvalo. Osud těchto pomníků opisuje osud Masarykových idejí: i ony se vynořují, zanořují a opět vynořují, jako by byly zvláštním vegetačním druhem, kterému se daří jen v určitém klimatu, ale který je schopen nepřízeň času a různé pohromy obdivuhodně přežívat kdesi v podzemí, aby při první příležitosti, kdy se klimatické podmínky jen trochu zlepší, vypučel a předvedl svou životaschopnost.

Které ideje to jsou? A jsou i dnes skutečně živé?

Těch idejí je samozřejmě mnoho. Ale jedna se mi zdá být ústřední. Prochází totiž celým Masarykovým dílem, je východiskem či osou všeho jeho dalšího přemýšlení a je i klíčem k porozumění jeho celoživotnímu dílu, jeho postojům, jeho politice. Touto ideou je pevné přesvědčení, že skutečný zdroj politiky je a musí být ve sféře mravní,

že i pravda je především kategorií mravní a že pravda je tím nejlepším základem politiky. Kdykoli se Masaryk zamýšlel nad českou otázkou, smyslem našeho sebeosvobodovacího zápasu, ba dokonce nad samým smyslem naší národní existence, vždy znovu se k této své ideji vracel, aby ji posléze uložil do základů nového československého státu jako jednu z jeho konstitutivních hodnot.

Masaryk například píše: „Nevolejme ani my dnes po češtví, po slovanství, po vlastenectví, ale po pravdě, a pravdě vydávejme svědectví.“ „Musíme milovat pravdu, musíme statečně býti celými lidmi, zkrátka — musíme nalézt svou duši a věřit v tu duši, a bude postaráno o všechno.“ „Potřebujeme idejí, živých a velikých idejí, a nedáme malí. Musíme mít ideje světové, ideje netoliko pro sebe, ale pro všechny. Kdo se chce zachovati a udržeti, musí myslet, cítit a pracovat pro všechny, nejen pro sebe.“ Masaryk znovu a znovu dokládá na naší historii, že jsme byli silní, těšili se obecné vážnosti a svými výkony se zaslouhovali o vlastní dobrý rozvoj vždy tehdy, kdy nám běželo o určité obecné hodnoty, o hodnoty vpravdě lidské, o hodnoty, které oslovovaly i ostatní, neboť se týkaly všech. A že jsme prohrávali naopak tehdy, kdy jsme z těchto hodnot slevovali, pokoušeli se myslet jen sami na sebe, propadali komplexu vlastní malosti a kdy jsme byli tak říkajíc sami sobě jediným programem. „Byli jsme pochováni, když jsme přestali žít tímto životem velikým,“ píše Masaryk. Anebo: „Byl jsem vždy pro politiku kulturní, jak jsem říkal, pro demokracii opravdovou, nestačila mi politika... úzce politická.“

Politika, demokracie, právo a materiální rozvoj nebyly Masarykovi hodnotami pro sebe, hodnotami samoučelnými, ale nástroji k tomu, aby lidský život byl vskutku důstojný a spravedlivý a aby měl vůbec smysl. Proto tak často zdůrazňoval jejich etický základ.

Masaryk ovšem nebyl pouhým teoretikem odpovědnosti či humanity, který cosi káže, aniž se cítí být povinen sám se svými teoriemi řídit. Byl to naopak obdivuhodně statečný a důsledný člověk, který mnohokrát neváhal riskovat odpor veřejnosti, svou popularitu i kariéru, ba dokonce i život ve jménu věcí, které považoval za správné. Mravní rozměr pravdy mu nebyl pouze nárokem kladeným na jiné, ale především nárokem kladeným na sebe sama. Myšlenku, že za pravdu je třeba osobně ručit, tedy sám osobně zaručoval. V tom byl osobností příkladně integrální.

Je poselství Masarykova celoživotního díla skutečně dodnes živé?

Nevylučuji, že se jeho slova mohou dnes zdát leckomu trochu staromódní, kazatelská nebo dokonce patetická. Na jejich aktuálnosti to ale podle mého mínění vůbec nic nemění. Ba naopak: právě dnes, kdy se znovu zamýšlíme nad smyslem a obsahem české státnosti a kdy velké civilizační rozpory soudobého světa vyzývají člověka k novému pochopení sebe sama a své odpovědnost za svět, stává se Masarykův odkaz obzvlášť aktuální a vybízí nás k novému domýšlení.

Zjednodušeně by se dalo říci, že tento odkaz je především výzvou k nelhostejnosti. Výzvou k tomu, abychom nebyli lhostejní k osudu svého bližního, který je v tísní, k osudu těch, kteří přijdou po nás, a k jejich duchovní přípravě na úkoly, které je čekají, k osudu našeho společného duchovního, kulturního a přírodního dědictví. Je výzvou k tomu, abychom se nebáli bojovat proti všem nepravostem, které kolem sebe pozorujeme, abychom se nebáli — i kdybychom měli být sami proti všem — říkat pravdu a stát si za ní, abychom nebyli lhostejní ani k tomu, co se děje za hranicemi naší země. Kdybych měl tuto výzvu nějak aplikovat na současnost, chápal bych ji například jako výzvu k poznání, že nezměrné utrpení našich bližních v nedaleké Bosně a Hercegovině se nás bytostně týká, že se musíme k němu jednoznačně vyslovit a pojmenovat hlavního viníka, že musíme přijmout svůj díl spoluodpovědnosti za mír a spravedlnost v Evropě, a v případě, že se-
lžou všechna jiná řešení, podpořit v rámci svých možností i případné důraznější akce mezinárodního společenství. Jako ti, kteří se kdysi stali obětí hanebného mnichovského ústupku násilníkovi, musíme přece vědět lépe než kdo jiný, že před zlem se nesmí ustupovat, byť by nebylo pácháno přímo na nás. Naše lhostejnost k jiným může mít ostatně jediný možný následek: lhostejnost jiných k nám.

Úvahy o mravní dimenzi politiky a o naší vyšší odpovědnosti bývají dnes podezírány z toho, že jsou jen jakýmsi mimoběžným blouzněním, intelektuálským filozofováním či elitářským moralizováním, odtrženým od praktických úkolů dneška a zdržujícím nás od jejich plnění. Nesdílím takový názor. Žádný z každodenních problémů, s nimiž se utkáváme, nemůžeme vskutku úspěšně vyřešit bez obecnějšího povědomí o jeho hlubinných kořenech a širokých souvislostech. A jak jinak můžeme toto povědomí pěstovat než novými a novými pokusy o jeho artikulaci?

Ostatně i v tomto směru by nám mohl dnes Masaryk sloužit jako velký příklad. Nikdo se přece nedovází o něm tvrdit, že to byl pouhý blouznivec, že nebyl realistou a že neměl smysl pro každodenní namáhavou a konkrétní práci. Realismus a tvořivá práce byly přece jeho programem! To prokázal celým svým životem, ať už jako univerzitní profesor, poslanec, revolucionář či první československý prezident. Kdo čte například jeho korespondenci či záznamy jeho spolupracovníků, ten musí znovu a znovu žasnout nad tím, kolika často zcela detailními otázkami se dokázal zevrubně zabývat a kolik diplomatického umu dokázal vynaložit na to, aby dosáhl toho řešení, které považoval za správné.

Možná to bylo právě jeho celostní chápání věcí, jeho smysl pro jejich souvislosti, jeho vůle k politice vsutku, jak říká, kulturní, jeho ničím nezviklatelná vůle k pravdě a jeho etické pojetí veškeré praktické práce, co bylo hlavním motorem jeho nevyčerpatelné činnosti. Možná tím byl právě jeho hluboký vztah k univerzu, který mu dával sílu jít na kloub každé jednotlivosti a řešit ji vsutku důsledně.

[...]

Neuchopitelný Masaryk

O nenáviděné či naopak zbožňované osobnosti Tomáše Garrigua Masaryka toho bylo napsáno mnoho, ne vždy bez zaujatosti. Protože přispěl k rozpadu Rakouska-Uherska, bývá v zahraničí považován za nacionalistického vůdce, zatímco doma ho nacionalisté nenáviděli. V Československu i později v České republice ho někteří očerňovali jakožto levičáka, jiní naopak jako pravičáka. Filozofové, sociologové, teologové i politici se ohánějí jeho jménem, a přitom si nejsou jisti, zda mezi ně vůbec patřil. Upírá se mu víra, nebo se mu naopak vytýká příliš náboženské myšlení. Vyčítá se mu, že moc moralizoval, nebo že byl nemorální, že byl akademický myslitel, nebo naopak nonkonformista. A byl Slovák po otci, nebo Čech či snad Němec po matce? Je to konzervativce vězící v 19. století, nebo odvážný pokrokář, který se s radostí přiklonil k modernosti 20. století? Dodnes se k jeho osobnosti (když už ne k podstatě jeho názorů) v debatách jedni hlásí a druzí ji zavrhnou, i když obojí tak činí někdy spíše z neznalosti.

Pokud jde o jeho životopis, do něčeho tak odvážného se pustil jen málokdo. Za Masarykova života se všechny pokusy nevyhnutelně zvrhly v oslavné pajány nebo v nedokončené a bezvýhodné hromadění faktů. Za nacistické okupace a protektorátu bylo Masarykovo

jméno tabu, stejně jako později v letech 1948 až 1989. Archivy byly nepřístupné. Proto životopisné práce o Masarykovi prakticky neexistují.

Tvrdit o slavném člověku, že ho nelze nikam zařadit, je životopisecké klišé. V průběhu svého dlouhého života (1850—1937) se myslitel i muž činu Masaryk nevyhnutelně ocitl v nejrůznějších situacích a setkal s různou historickou problematikou. Proto někdy bývá v jeho životě zdůrazňována diskontinuita. Na konferenci pořádané v roce 1994 na pařížské École normale supérieure filozof Jean-François Lyotard právem zdůraznil, že životopisný přístup může být zajímavý, pouze když se snaží u daného člověka vysledovat přerыв mezi jeho bytím „o sobě“ a bytím „pro sebe“, zjistit rozdíl mezi tím, co v životě tvrdil, a tím, co dělal, najít v jeho údělu jednotu a zkoumat, nakolik se jeho osoba shoduje s jeho osobností. Právě o to nám zde půjde. Jediná podstatná otázka zní, zda byly život, názory a jednání tohoto „filozofa na trůně“ od začátku do konce — bez ohledu na nahodilost historických událostí — nějak logicky skloubené, pokud přímo netvořily jednotu. Na takové syntéze všechny dosavadní studie věnované Masarykovi ztroskotaly. Každé, i té nejpečlivější z nich, chybí nadhled potřebný k hledání spojitosti.

Naše kniha se v první řadě pokusí do rozboru Masarykova života navrátit trochu nezaujatosti a celkového pohledu. Chce být — po vzoru historika Charlese Seignobose — nezkreslující historickou prací. Nejsme-li zapojeni do českých ani československých debat a nemáme-li tu žádná příbuzenská pouta, není — překoná-li se jazyková bariéra — vůbec obtížnější se k tomuto tématu vyjádřit, naopak jsme jaksi méně napadnutelní. Nemáme zapotřebí vyznávat nějaké zvláštní názory, stačí držet se pravidel historické metody: přístupných pramenů, věrohodnosti těchto pramenů, zjišťování souvislostí, analýzy a syntézy. Druhým záměrem této knihy je obsáhnout — na rozdíl od dosud sepsaných pokusů o životopis — celý Masarykův život a zmínit se i o jeho potomcích. Některé z dosavadních prací uvádějí vynikající analýzy určitého desetiletí nebo určité problematiky z Masarykova života. Žádná se však nepustila do celkové interpretace. Cílem této knihy je předložit Masarykův životopis kompletní, když už ne zcela vyčerpávající. Pokud existuje v humanitních vědách od dob Descartsových nějaká francouzská specifičnost, je to právě přínos spočívající v jasném celkovém pohledu. Zkoumání života člověka tak charisma-

tického jako Masaryk sice vybízí ke skromnosti, avšak podaří-li se nám dnešní debaty o Masarykovi vyvést z fragmentárnosti hraničící se sektářstvím, zachováme této francouzské tradici věrnost.

Francouzskou tradici humanitních věd vyznačuje i snaha — a to je naším třetím záměrem — fakta nejen předkládat, nýbrž také nastolit určitou problematiku. Masarykův život a dílo jsou ovšem jistým problémem už samy o sobě. Masarykova originalita tkví v tom, že byl intelektuál i politik, přesněji řečeno filozof (ve vlastním smyslu slova) a prezident. V dějinách mohli skuteční filozofové jen velmi zřídka dlouhodobě zasahovat do historické a politické reality, tím méně do budování demokracie. Platon syrákúského tyrana Dionýsia ovlivnil jen nepatrně, Seneca na svého žáka Nerona moc pyšný nebyl, stejně jako Voltaire na pruského Fridricha II. nebo Diderot na Kateřinu Velikou. U Masaryka tedy nastalo cosi zcela nového: filozof-král byl vystaven zkoušce dějin. Základní, i když ne vždy takto pocítovanou otázkou je, zda existuje spojitost mezi Masarykem myslitelem (přibližně do roku 1914) a Masarykem politikem (nejpozději od roku 1918). Jinými slovy, zda nebyl Masaryk už plně politikem, když na pražské univerzitě v letech 1882 až 1914 učil filozofii, a také naopak, zda se vzdal veškerého filozofického myšlení, když v letech 1918 až 1935 zastával funkci prezidenta republiky. Otázkou je právě to, jak skloubil teorii a praxi.

Jak Masaryk v roce 1918, když založil Československo, dokázal prosadit demokracii v tak různorodé společnosti, jejíž politické složky vůči novému zřízení zastávaly velmi rozdílné postoje? Jde o otázku, jak přejít od slov k činům, jíž se zabýval po značnou část svého života i sám Masaryk. Historická problematika související s Masarykem se člení na tři období:

Před rokem 1914: Jak kritizovat rakousko-uherskou říši, a přitom nepřivodit její zánik a zachovat jí šanci na reformu?

Za první světové války: Jak přimět spojence k uznání nutnosti vzniku nové entity — Československa — v srdci Evropy za cenu zničení Rakouska-Uherska?

Po roce 1918: Jak prosadit demokracii?¹ Za dané situace to může vypadat paradoxně, zejména ve spojení se slovenskou a německou otázkou.

Důkaz toho, jak problematické bývá skloubení teorie a praxe, nacházíme v Masarykových poválečných úvahách o potřebě symbo-

liky *demokratického ceremoniálu*, jakkoli spojení obou těchto výrazů zní rozporuplně.

Úvahy v naší chronologicky uspořádané knize se soustřeďují na tři skupiny otázek:

- 1) Masaryk a začleňování různých skupin občanů (Němců, Slováků, žen, Židů) do demokratického procesu. Zde se projevuje podstata Masarykova emancipačního záměru;
- 2) Vztah mezi Masarykovým humanistickým filozofickým záměrem a jasnoživým pohledem na požadavky zachování rovnováhy ve střední Evropě. Zde se ukazuje, jak se masarykovské názory vyrovnávaly s mezinárodní politickou situací;
- 3) Vztah mezi Masarykovým nonkonformismem a nezbytností institucionálních základů demokracie. Tato problematika je osobnější a snaží se vymezit Masarykův vliv na oblast československé politiky a občanského citění.

Na tyto tři okruhy otázek vyvolaných Masarykovým působením ve funkci prezidenta se pokusí odpovědět čtvrtá část knihy, následující po nezbytné chronologické rekonstrukci Masarykova života. Kniha se opírá o rozsáhlé prameny shromažďované po deset let, z nichž pět jsem strávil v Praze, kde jsem pátral v archivech Masarykova ústavu AV ČR a Kanceláře prezidenta republiky na Pražském hradě. Tuto dokumentaci, která je od změn po roce 1989 do značné míry přístupná, jsem doplnil rovněž hledáním v jiných archivech či knihovnách, dokonce i v Rusku a v několika zemích střední Evropy. Výsledkem mého bádání byla doktorská práce v oboru historie sepsaná pod pozorným vedením profesora Bernarda Michela a obhájená v lednu 1999 na Sorbonně pod názvem „T. G. Masaryk, intelektuální a politický životopis“. Některé obtíže materiálního rázu byly odstraněny díky péči a laskavosti lidí, z nichž mnozí se stali mými přáteli. Nemohu je uvést jmenovitě všechny, ale srdečně tímto děkuji panu Jaroslavu Opatovi, statečnému signatáři Charty 77 a řediteli Masarykova ústavu v letech 1990 až 1998, kde jsem po několik let mohl bádát, panu Rudolfovi Zahradníkovi, předsedovi Akademie věd, který mě podporoval, a to i finančně, panu Sergi Françoisovi z francouzského ministerstva zahraničních věcí, který mi poskytl dvě stipendia z programu Lavoisier, a pracovníkům historického oddělení École normale supérieure ve Fontenay-Saint-Cloud, kteří mě velice šlechetně na několik let uvol-

nili. Mezi mnoha osobami, které mi pro sepsání této knihy poskytly své rady, bych chtěl poděkovat zejména Antoniovovi van den Beldovi (Utrecht), Eugènu Faucherovi (Nancy), Jevgeniji Firsovovi (Moskva), Kolomanu Gajanovi (Praha), Haroldu Gordonu Skillingovi (†, Toronto), Milanu Haunerovi (Madison, Wisc.), Miloši Havelkovi (Praha), Rolandu J. Hoffmannovi (Mnichov), Petru Horákovi (Brno), Luboru Jílkovi (Ženeva), Antonínu Klímkovi (Praha), Jiřímu Kovtunovi (Washington), Eduardu Kubů (Praha), Robertu Kvačkovi (Praha), Francesku Leoncinimu (Benátky), Lubomíru Novému (†, Brno), Akexandru Ortovi (Praha), Karlu Pichlíkovi (Praha), Jacquesu Rupnikovi (Paříž), Vojanu Rusovi (Ljubljana), Miloši Traplovi (Olomouc), Otto Urbanovi (†, Praha), Janu Zouharovi (Brno) a Josefu Zumrovi (Praha). V tomto poděkování nemohu opominout ani svou přítelkyni Justine.

TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

Tomáš Garrigue Masaryk s dcerou Olgou a vnuky,
v Topolčiankach 1926.